

KOMENTÁR K BIBLICKÝM KNIHÁM PRE BIBLICKÚ OLYMPIÁDU 2015/2016

prof. ThDr. František Trstenský, PhD.

PRVÁ KNIHA SAMUELOVA

Prvú a Druhú knihu Samuelovu (1-2 Sam) môžeme aj označiť názvom „Knihy o monarchii“. Tieto starozákonné biblické spisy totiž opisujú vznik a prvé obdobie židovského kráľovstva. Pôvodne 1-2 Sam tvorili jeden celok. Až grécky preklad Septuaginty, ktorý vznikol v 3. a 2. stor. pred Kr., ich rozdelil na dve knihy. Názov kníh odráža názor, že ich autorom bol podľa židovskej tradície sudca Samuel, čo je však sotva pravdepodobné. Pomenovanie knihy skôr vystihuje jednu z ústredných postáv v 1 Sam - sudcu Samuela.

Autor, doba vzniku a rozdelenie

Celý obsah 1 Sam môžeme rozdeliť nasledovne:

1. časť: Samuel, posledný sudca Izraela (1Sam 1 - 7), opis detstva Samuela, prvá filištínska vojna, aktivita sudcu Samuela, druhá filištínska vojna a otázka kráľovstva v Izraeli.

2. časť: Samuel a Šaul, prvý izraelský kráľ (1Sam 8 - 15), tretia filištínska vojna, neposlušnosť Šaula.

3. časť: Šaul a Dávid. Dávid tajne pomazaný za kráľa, štvrtá filištínska vojna (Goliáš, Jonatán), Dávid uteká pred Šaulom, Dávidov život na púšti, piata filištínska vojna, smrť Šaula a jeho synov.

Hlavnou témou je myšlienka založenia a upevnenia monarchie. Tomu je podriadená aj voľba jednotlivých opisovaných udalostí. Pritom niektoré dôležité udalosti, ktoré by mohli byť opísané podrobne, sú zachytené iba v niekoľkých veršoch. Zrejme je to preto, aby sa dal väčší priestor Dávidovi.

Autor 1-2 Sam zostavoval svoje knihy zaujímavým spôsobom. Záležalo vždy na prameňoch. Ak mal jeden prameň o nejakej udalosti, podával ho jednoducho, bez svojich doplnkov. Ale ak o jednom fakte hovorili viaceré pramene odlišným spôsobom, uviedol obe rozprávania bez snahy harmonizovať ich. Napríklad autor uvádza názory, ktoré sú v prospech vzniku kráľovstva ako aj proti jeho vzniku, napr. v 1 Sam 9; 10,1-16; 11 a 1 Sam 8; 10,17-24; 12. Dvakrát sa spomína zavrnutie Šaula v 1 Sam 13,7-15 a 1 Sam 15. Ak pramene hovorili o jednej osobnosti, autor podáva jednotlivé správy bez súladu; dodáva iba nejaké súhrny, ktoré predchádzajú alebo uzatvárajú správy.

Kto je autorom 1-2 Sam, nie je známe. Všeobecne sa usudzuje, že autor mohol žiť krátko po rozdelení jednotnej ríše v 9. stor. pred Kr. Totiž práve v tej dobe bolo potrebné právne odôvodnenie dávidovskej dynastie, aké sa nachádza v 1-2 Sam.

Historická spoľahlivosť kníh Sam je všeobecne uznávaná. Na celom Blízkom východe nejestvuje podobná kniha, ktorá by svojou presnosťou, obrazom doby a udalostí tak vystihla túto dobu, ako práve 1-2 Sam. Z archeologických vykopávok sa zistilo, že v dobe, ktorá

približne zasahuje roky 1100 až 950 pred Kr. okolité ríše (Egypt, Asýrsko, Fenícia) boli na úpadku a jediné nebezpečenstvo predstavovali tzv. národy mora (Filištínci a Aramejci). 1-2 Sam to jednoznačne potvrdzujú, keď píšu práve o nich bez akejkoľvek zmienky o týchto veľkých mocnostiach.

Archeológia dokonca potvrdzuje aj niektoré fakty rozprávané v samotných knihách Sam:

- zničenie svätyne v Šílo Filištíncami (1Sam 4)

- prítomnosť alebo vplyv Filištíncov na mestá Bet-Šemeš (1Sam 6), Bet ·an (1Sam 31), používanie železa v čase Dávida (1Sam 13), používanie brnenia (1Sam 17,4-7) atď.

Hlavné teologické témy

Svätopisec podal históriu vzniku monarchie s jasným cieľom podať jej náboženské zdôvodnenie a význam. Kráľ je od Boha ustanovená osobnosť, má zodpovednosť za každý svoj čin, jeho úlohou je realizovať Božie zámery a za to je tiež zodpovedný. Boh ho chváli alebo napomína.

Samuel má rozhodujúcu úlohu pri vzniku monarchie. Je posledným sudcom a prvým prorokom. Samuel symbolicky ukončuje obdobie, keď jednotlivé izraelské kmene boli nezávislé a len v prípade ohrozenia ich zjednocovala charizmatická osoba – sudca, ktorú Boh povolal, aby ochránila národ.

Šaul bol prvým izraelským kráľom. Pochádzal z rodu Benjamín. Jeho poslanie skrachovalo, lebo nedokázal mať Abrahámovu vieru. Výstižne to vyjadril Samuel vo vete: *„Ved' poslušnosť je lepšia než obeta a poddanosť lepšia ako tuk baranov.“* (1 Sam 15,22) Jeho nástupca Dávid stelesnil ideál vládcu podľa Božieho očakávania. Boh si vybral nielen jeho samého, ale celú jeho dynastiu, určil jej večnú úlohu vykonávať vládu nad Izraelom (o tom už hovorí 2 Sam 7). Týmto spôsobom Dávidova história nadobudla prorockú a mesiášsku hodnotu, čo bude neustále opakované a prehlbované u prorokov a naplní sa v novozákonnom Pánovom pomazanom – Ježišovi Kristovi.

Dávid je predobrazom Krista trpiaceho a zradeného. Ježiš sa dokonca niekoľkokrát vysloví v tomto zmysle: dovoľí, aby bol nazývaný „Synom Dávidovým“; „kráľom“; vstupuje triumfálne do Jeruzalema; upresňuje, že je väčší ako Dávid, lebo on ho nazýva svojim Pánom a iné. Aj Skutky apoštolov hovoria o Ježišovi ako o Dávidovom potomkovi a vidia v ňom realizované prísľuby dané veľkému kráľovi Izraela (Sk 2,30). História Šaula a Dávida v Samuelových knihách je podaná jasne teologicky. Je to konfrontácia „dvoch pomazaných“. Dávid stúpa zo skromných pomerov pastiera na kráľovský trón. Rešpektuje pritom Šaula a až po jeho smrti nastupuje na jeho miesto. Je to kráľ, ktorý bol veľkodušný a voči Bohu úprimne otvorený. Dokázal úprimne ľutovať svoje omyly, oplýval pokorou a bezprostrednou láskou k Bohu, za čo si zaslúžil mnohé milosti a prísľuby od Boha. Najväčší z nich bol prísľub Mesiáša.

1-2 Sam sa vyznačuje aj krásou osôb, čo je podané silou príbehov. V tomto uvidíme podobnosť s Lukášovým evanjeliom, ktoré je nádherné silou príbehov. Niektoré osoby v 1 Sam sú vzorom duchovného života (Dávid, Jonatán, Anna). Chválospev Panny Márie v Lukášovom evanjeliu (Lk 1,46-55) je inšpirovaný chválospevom Anny (1Sam 2,1-10).

Šaul a Dávid

Izraelský národ žil v systéme spravovaný sudcami cez niekoľko storočí a v tomto spôsobe usporiadania sa stále viac ukazovalo nebezpečenstvo zo strany Filištíncov. Dokonca 1 Sam naznačuje aj istú formu podrobenia izraelského národa zo strany tohto národa. V takejto situácii mnohí začali nadobúdať presvedčenie, že iba pevné a jednotné vedenie všetkých Izraelitov môže zorganizovať vnútorne silnejší celok na to, aby mohol čeliť týmto nebezpečenstvám. Prorok Samuel v tejto situácii sa zdráhal prijať takéto návrhy, pretože v nich videl odstúpenie od Boha.

Prvým izraelským kráľom bol Šaul z Benjamínovho kmeňa. Za kráľa ho pomazal Samuel, takisto ako aj Dávida. Bolo to posvätné pomazanie vyliatím oleja. Preto aj kráľ sa volal „Pánov pomazaný“ po hebrejsky mesiáš. Šaul bol človekom vojen a ustavične bojoval proti nepriateľom. Lenže tu sa Šaul veľmi skompromitoval vo vzťahu voči duchovnej moci. Prorok Samuel mu to tvrdo vyčítal a oznámil aj zavrhnutie od Boha (1 Sam 15,23). Nakoniec kráľ Šaul upadal do stále väčších neuróz. Jeho poradcovia videli východisko v hudbe. Takto sa dostal na kráľovský dvor mladý Dávid (1 Sam 16,14-23). Odvtedy sa celý záujem prameňov sústredil na Dávida, budúceho nástupcu Šaula.

V Dávidovom prípade sa nestalo prvý raz, že nie prvorodený, ale niekto z mladších bratov sa stal kráľom. Samuel práve jeho totiž tajne v Betleheme pomazal za kráľa. Slávu a popularitu u ľudí a u Šaula si získal v bitke proti Filištíncom, keď porazil obra Goliáša (1 Sam 17,1-51). Zároveň si získal aj náklonnosť Šaulovho syna Jonatána, ktorý s ním uzavrel puto priateľstva. Proti Dávidovej popularite sa Šaul žiarlivo postavil a hľadal rôzne príležitosti, ako by sa ho mohol zbaviť a tajne dúfal, že Dávid sa stane obeťou vo vojne. Sľuboval mu, že sa stane jeho zaťom. Dávid nakoniec volil odchod z jeho dvora (1 Sam 18,17-21). Šaul ho začal prenasledovať. V tomto hone sa Dávid usiloval nie poraziť Šaula, hoci to mohol urobiť viackrát, ale usiloval sa vyhnúť sa mu, pretože Šaul bol Pánov pomazaný, tzn. nechcel vystupovať voči niekomu, koho si Boh vyvolil. To ponechal na Božie rozhodnutie. V tom je príkladom aj pre nás. Po nešťastnej smrti Šaula a jeho troch synov na vrchu Gelboe v bitke proti Filištíncom sa Dávid stal definitívne kráľom, o čom už hovorí 2 Sam.

Môžeme povedať, že tri postavy typické pre 1 Sam – Samuel, Šaul a Dávid – predstavujú tri štádiá dejín Izraela. Samuel zastupuje starobylé a končiace obdobie sudcov. Šaul predstavuje zlyhanie myšlienky kráľovstva v Izraeli. Dávid predstavuje Bohom ideálneho kráľa. 1 Sam jasne ukazuje, že odklon od náboženských hodnôt má za následok rozdelenie a zmätok. Dávid je Boží vyvolenec, lebo povýšil dôveru v Boha nad fyzickú silu. Prejavuje sa to v boji proti Goliášovi, keď odmietol výstroj a spoľahol sa na Božiu pomoc. Rovnako vo

svojich postojoch k Šaulovi Dávid uprednostňoval dôveru v Boha, než konanie podľa ľudského úsudku. Tak Dávidova dôvera v Božie konanie nadväzuje na dôveru, ktorou sa vyznačoval Abrahám a Mojžiš, najväčšie postavy starozákonných dejín. Toto sú vlastnosti, ktorými sa má vyznačovať kráľ. Šaul je zavrhnutý, lebo sa viac spoliehal na vlastné riešenia. Šaul predstavuje tragickú postavu človeka, ktorý bol ustarostený o vlastnú povesť, ľudské ohľady, než o duchovné a náboženské veci. V tejto protichodnosti vzťahov Šaul – Dávid zohráva osobitnú úlohu Samuel. Je svedkom toho, že národ sa zriekol Boha a želá si napriek jeho varovaniam pozemského kráľa. Predsa však na Božiu výzvu pomaže prvého izraelského kráľa Šaula, čím vlastne pôvodne ľudský zámer mať kráľa povýši na inštitúciu, ktorú požehnáva aj Boh. To však nie je nejakou „automatickou“ zárukou správneho konania zo strany človeka. Po zlyhaní Šaula opäť poslušne plní Božiu vôľu a pomaže Dávida za kráľa. Celou knihou však prechádza Samuelova nostalgia nad zavrhnutím, ktoré si na seba Šaul pritiahol.

EVANJELIUM PODĽA LUKÁŠA

Na začiatku Skutkov apoštolov 1,1 autor predstavuje text, ktorý my voláme Evanjelium podľa Lukáša, ako „*prvú knihu*“ (doslova „*prvé slovo*“), preto Skutky apoštolov sú „*druhou knihou*“ a teda pokračovaním prvej. Obidva diela sú venované istému Teofilovi. Aj z týchto dôvodov učenci sú dnes presvedčení, že Lukášovo evanjelium a Skutky apoštolov tvoria jedno dielo s dvoma „časťami.“ Lk 1,1 tvorí ich celkový prológ. Sk 1,1-2 tvorí krátky sumár evanjelia a vstup do Skutkov apoštolov. Na rozdiel od Matúšovho a Markovho evanjelia, ktoré neuvádzajú nejaké konkrétnosti o svätopiscovi, Lukášovo evanjelium v prológu dáva aspoň nepatrné informácie o sebe. Úmyslom evanjelistu je zaradiť svoj spis medzi ostatné cirkevné materiály, ktoré zachytili očití svedkovia a služobníci slova o Ježišovi a jestvovali ešte pred vznikom Lukášovho evanjelia. Lukáš uvádza nanovo predstavené dejiny spásy, ktoré začínajú narodením Jána Krstiteľa v Evanjeliu až po definitívny príchod Ježišovej zvesti do srdca vtedajšej mocnosti – do Ríma v Skutkoch apoštolov. Starostlivým a verným zostavením chce Lukáš upevniť vo viere Teofila a ďalších ako on, v istote viery o Ježišovi, ktorú apoštolí odovzdávali. Ježiš je naplnením Božích prisľúbení, ktoré sú v Ježišovi určené pre všetky národy.

Autor, adresáti, miesto a doba vzniku

Prvé svedectvá o autorovi siahajú do 2. stor. po Kr., keď sv. Irenej a vo svojom diele *Adversus Haereses* uvádza: „*Taktiež Lukáš, Pavlov spoločník, zaznamenal do knihy Evanjelium, ktoré hlásal Pavol.*“

Euzébius (275-339) v diele *Historia ecclesiastica* uvádza: „Ale Lukáš, ktorý pochádzal z Antiochie a bol profesiou lekárom a ktorý bol v spojení s Pavlom ako aj so zvyškom apoštolov, nechal nám v dvoch inšpirovaných knihách dôkazy duchovného uzdravenia, ktoré sa naučil od apoštolov. Jedna z týchto kníh je evanjelium, o ktorom dosvedčuje, že ho napísal, ako tí, ktorí boli od začiatku svedkami a služobníkmi slova, ktoré mu bolo odovzdané, vo všetkom, čo hovorí, nasledoval presne od začiatku. Druhou knihou sú Skutky apoštolov, ktoré nezostavil na základe rozprávania iných, ale z toho, čo videl sám“

V 4. stor. vznikajú rôzne legendy, ktoré sa dotýkajú aj života Lukáša. Podľa nich Lukáš bol jedným zo 72 Ježišových učeníkov alebo jeden z emauzských učeníkov (Lk 24,18). V 6. stor. nájdeme správy, že bol maliarom, ktorý namaľoval obraz Ježišovej matky Márie. Lukáš je skutočne patrónom maliarov a umelcov.

Za miesto vzniku Lukášovho evanjelia na základe správy Euzébia sa kladie Antiochia v Sýrii. Niektorí uvažujú aj o niektorom meste v Grécku. Evanjeliom bolo napísané okolo roku 85 po Kr. Prostredie, pre ktoré bolo určené, boli kresťania z veľkej časti z pohanského prostredia. Na mnohých miestach evanjelista vypúšťa niektoré negatívne postoje k pohanom. Neuvádza Kristov príkaz apoštolom, aby nešli k pohanom (porov. Mt 10,5 a Lk 10,3-5); neuvádza príbeh o žene – Sýrofeničanke, ktorá je odrobiny zo stola svojich pánov (porov. Mk 7,24-30 a Mt 15,21-28); neuvádza scénu, keď sa Ježišovi vysmieávajú rímski vojaci (porov. Mk 15,16-20 a Mt 27,27-31). Pohanského pôvodu a vysokého postavenia bol aj pravdepodobne Teofil, ktorému je venované dielo, ale o ktorom nemáme žiadne iné správy. Niektorí exegeti navrhli, že sa jedná o symbolickú postavu zbožného kresťana, keďže meno Teofil znamená „Bohom milovaný.“ Pravdepodobnejšie však je, že ide o skutočnú historickú postavu. Vyjadrenie „aby si poznal spoľahlivosť učenia, do ktorého ťa zasvätili“ naznačuje, že Teofil bol novoobrátencom a Lukáš ho chce utvrdiť vo viere, ktorú prijal.

Hlavné teologické témy

Pozornosť voči chudobným

Lukáš sa vyznačuje starostlivosťou voči chudobným a úbohým. Už od prvých stránok svojho evanjelista venuje pozornosť tejto skupine ľudí. V Máriinom chválospeve je Boh zvelebený, „lebo mocnárov zosadil z trónov a povýšil ponížených, hladných nakrmil dobrotami a bohatých prepustil naprázdno.“ (Lk 1,52-53) Narodenie Krista sa udialo v chudobných pomeroch. Evanjelistu pripomína, že Mária zavinula novonarodeného syna do plienok a uložila do jasiel (porov. Lk 2,7). Prví, ktorí sa šli pokloniť dieťaťku, sú pastieri a v

opise ich návštevy je zdôraznené, že znamením im bolo dieťa uložené v obyčajných jaslách. Na štyridsiaty deň po narodení prinášajú Jozef a Mária dieťa Ježiša do chrámu a obetujú pár hrdličiek, čo bol obetný dar určený pre chudobné rodiny.

Pri slovách blahoslavenstiev v Lk 6,20-21 evanjelista zachytáva Ježišove slová: „*Blahoslavení chudobní, lebo vaše je Božie kráľovstvo. Blahoslavení, ktorí teraz hladujete, lebo budete nasýtení. Blahoslavení, ktorí teraz plačete, lebo sa budete smiať...*“ Matúš uvádza „*Blahoslavení chudobní v duchu, blahoslavení plačúci, lebo budete potešení...*“ (porov. Mt 5,3-4), čím prenáša tento výraz do roviny náboženskej a duchovnej. Lukáš ostáva na rovine sociálnej.

Lukáš veľmi rád zdôrazňuje opustenie všetkého, zrieknutie sa, ako predpoklad nasledovania Ježiša. Na nebezpečenstvo bohatstva poukazuje v rôznych podobenstvách. Napríklad v podobenstve o boháčovi, ktorý hromadí poklady, stavia nové sýpky, ale jeho život ešte tej noci požiadajú (Lk 12,16-21) a nezabudne pripomenúť: „*Tak je to s tým, čo hromadí poklady, a pred Bohom nie je bohatý.*“ (Lk 12,21) V príbehu o boháčovi a Lazárovi je poukazané na to, aká veľká priepasť bude oddeľovať nevšímavého boháča od toho, kto bol na zemi biedny a hladný. Ježiš v postoji k bohatstvu je neraz tvrdý a náročný: „*Dajte si pozor a chráňte sa všetkej chamtivosti! Lebo aj keď má človek hojnosť všetkého, jeho život nezávisí od toho, čo má*“ (Lk 12,15). Je potrebné však povedať, že Lukáš nikdy neučí, že materiálne dobrá tohoto sveta sú same o sebe zlé. Ježiš odsudzuje ich zlé používanie, nie ich existenciu. Ježiš varuje pred nebezpečenstvom, ktoré spočíva v bohatstve. Materiálne dobrá sú prostriedkom, nie cieľom nášho života.

Pozornosť k ženám

Lukášovo evanjelium sa vyznačuje pozornosťou voči ženám. Vo vtedajšom sociálnom rozložení spoločnosti bola žena ponížovaná a považovaná za menejcennú, ale Lukáš predstavuje ženy s veľkou úctou. V evanjeliu vystupuje veľký počet žien: Alžbeta, prorokynia Anna, matka naimského mládenca, hriešnica umývajúca nohy Ježiša, spomínajú sa ženy, ktoré sprevádzajú Ježiša spolu s učeníkmi (Lk 8,1-3). Lukáš ako jediný uvádza, že Ježiša sprevádzali na krížovej ceste ženy. Po jeho smrti sa postarali o jeho mŕtve telo: „*Odprevádzali ho ženy, ktoré s ním prišli z Galiley. Pozreli si hrob aj to, ako uložili jeho telo. Potom sa vrátili domov a pripravili si voävé oleje a masti.*“ (Lk 23,55-56)

Lukáš uvádza dve ženy ako hlavné postavy Ježišových podobenstiev: Podobenstvo o stratenej drachme (Lk 15,8-10) a podobenstvo o sudcovi a vdove (Lk 18,1-8). Uprostred textov dotýkajúcich sa žien majú osobitné miesto tie, ktoré sa venujú jeho matke Márii. Celý

opis narodenia a detstva Ježiša Krista je podaný z perspektívy Márie (zvestovanie, návšteva Alžbety, Magnifikát, narodenie Ježiša, obetovanie v chráme, 12 ročný Ježiš v chráme). Lukáš v týchto príbehoch vykreslil jeden z najkrajších obrazov o Ježišovej matke, aký vôbec nachádzame v Novom zákone. Možno aj z toho dôvodu neskoršia tradícia pripisovala Lukášovi to, že on namaľoval obraz Božej Matky.

Radosť

Veľkou charakteristikou Lukášovho diela je radosť. Lk 1,14 pri zvestovaní Jána Krstiteľa sa píše: „*Budeš sa radovať a plesat’.*“ Lk 1,44.46-47 pri návšteve Alžbety uvádza: „*Lebo len čo zaznel tvoj pozdrav v mojich ušiach, radosťou sa zachvelo dieťa v mojom lone*“ a „*Velebí moja duša Pána a môj jasá v Bohu mojom spasiteľovi.*“ Všetok ľud sa teší pri narodení Jána Krstiteľa v Lk 1,58: „*Keď jej susedia a príbuzní počuli, že jej Pán prejavil veľké milosrdenstvo, radovali sa s ňou.*“ Pri narodení Ježiša Krista anjeli oznamujú: „*Zvestujem vám veľkú radosť, ktorá bude patriť všetkým ľuďom.*“ Učeníci sú plní radosti, keď sa prvýkrát vracajú z ohlasovania: „*Sedemdesiati dvaja sa vrátili natešení... No neradujte sa z toho, že sa vám poddávajú duchovia, ale radujte sa, že sú vaše mená zapísané v nebi*“ (Lk 10,17-20). Zachej sa raduje, že do jeho domu vstupuje Ježiš: „*On chytro zišiel a prijal ho s radosťou*“ (Lk 19,6). Pri vydávaní svedectva Kristovi je radosť dôležitým znakom: „*Radujte sa v ten deň a jasajte, lebo máte veľkú odmenu v nebi*“ (Lk 6,23). Lukáš opisuje radosť z toho, keď sa obráti hriešnik (porov. Lk 15). Radosť je prítomná aj pri stretnutí so zmŕtvychvstalým Ježišom: „*A keď tomu stále od veľkej radosti nemohli uverit’...*“ (Lk 24,41) a pri nanebovstúpení: „*Oni sa mu klaňali a s veľkou radosťou sa vrátili do Jeruzalema*“ (Lk 24,52). Radosť nezaznieva v žiadnom inom evanjeliu tak hlasno ako práve v Lukášovom evanjeliu. Je to aj pre nás výzva, aby to, že sme kresťania, nás naplňovalo radosťou.

Duch Svätý

Popri svätom Pavlovi je Lukáš autorom, ktorý najčastejšie rozpráva o Duchu Svätom. Mnohí exegeti z toho dôvodu označujú Lukášovo evanjelium ako „Evanjelium Ducha Svätého.“ V evanjeliu nájdeme zobrazené pôsobenie Ducha Svätého v živote Ježiša Krista:

- a) Duch Svätý spôsobuje počatie Ježiša Krista;
- b) Duch Svätý zostupuje na Ježiša vo viditeľnej podobe pri krste
- c) Duch vedie a sprevádza Ježiša počas pookušenia na púšti a jeho mocou víťazí nad pookušiteľom;

- d) Začiatok Ježišovej verejnej činnosti v Lk 4,14-30 sa deje v Duchu (Duch Pána je nado mnou...);
- e) V Lk 10,21-22 ukazuje, že Duch Svätý je ten, kto zjavuje skryté veci: *„V tej hodine zaplesal v Duchu Svätom a povedal: "Zvelebujem ťa, Otče, Pán neba i zeme, že si tieto veci skryl pred múdrymi a rozumnými a zjavil si ich maličkým. Áno, Otče, tebe sa tak páčilo. Môj Otec mi odovzdal všetko. A nik nevie, kto je Syn, iba Otec, ani kto je Otec, iba Syn a ten, komu to Syn bude chcieť zjaviť."“*
- f) V Lk 12,10 Ježiš potvrdzuje neodpustiteľnosť hriechu voči Duchu Svätému: *„Ak niekto povie niečo proti Synovi človeka, odpustí sa mu to. Kto by sa však rúhal Duchu Svätému, tomu sa neodpustí.“*
- g) V Lk 24,49 Ježiš prisľubuje Ducha Svätého Jedenástim, aby ich uschoptil stať sa jeho svedkami: *„Hľa, ja na vás zošlem, čo môj Otec prisľúbil. Preto zostaňte v meste, kým nebudete vystrojení mocou z výsosti!“*

Texty, ktoré hovoria o pôsobení Ducha Svätého vo verejnom účinkovaní Ježiša Krista sú veľmi hlboké. Pri Ježišovom krste Ježiš počas modlitby prijíma Ducha Svätého. Všimnime si, že v okamihu krstu postava Jána Krstiteľa nie je ani spomenutá, akoby evanjelista chcel vyjadriť, že jeho úloha končí, keď do dejín vstupuje Ježiš Kristus.

V tejto časti nachádzame aj opis Ježišovho pokúšania. Ježiš je vedený Duchom, ktorého prijal v krste. Lukáš zdôrazňuje spojenie medzi krstom a pokúšením: *„Ježiš sa vrátil od Jordánu plný Ducha Svätého. Duch ho vodil štyridsať dní po púšti a diabol ho pokúšal. V tých dňoch nič nejedol. A keď sa skončili, vyhladol.“* (Lk 4,1-2) Preto môžeme povedať, že Ježiš prekoná púšť pod vedením Ducha. Duch ho vedie nielen k tomu, aby čelil pokúšeniam, ale aj aby ukázal, že pri strete s diablom je možné vyjsť ako víťaz iba vtedy, keď človek spojený s Bohom a jeho Duchom. Aj návrat z púšte sa uskutočňuje v moci Ducha Svätého: *„Ježiš sa v sile Ducha vrátil do Galiley a chýr o ňom sa rozniesol po celom kraji.“* (Lk 4,14) Celé Ježišovo kázanie je vložené pod vplyv Ducha Svätého, v moci ktorého koná znamenia a zázraky.

Ježiš –vzor modlitby

Materiál obsahujúci tému modlitby je v porovnaní s ostatnými evanjelistami bohatší. Texty o modlitbe majú dva rozmery: 1. Sú súčasťou dejín spásy; 2. Modlitba je modelom pre Cirkev (didaktický význam). V nasledujúcich textoch v krátkosti analyzujeme texty, ktoré hovoria o modlitbe v Ježišovom živote.

- a) *„Ked' sa všetok ľud dával krstiť a keď bol pokrstený aj Ježiš a modlil sa, otvorilo sa nebo...“* (Lk 3,21). Zostúpenie Ducha Svätého na Ježiša sa deje v okamihu, keď sa Ježiš modlí. Ježišova modlitba stojí na začiatku jeho verejného účinkovania. Pri Ježišovej modlitbe sa otvára nebo. Týmto spôsobom aj modlitba Štefana v Skutkoch apoštolov nachádza podobnosť s Ježišovou modlitbou v okamihu krstu: *„Ale on, plný Ducha Svätého, uprene sa zahľad na nebo, uvidel Božiu slávu a Ježiša stát po pravici Boha...“* (Sk 8,55).
- b) *„On sa však utiahol na púšť a modlil sa“* (Lk 5,16). Lukáš v tomto verši ukazuje na zvyk Ježiša odobrať sa na samotu a tam sa modliť. Ježiš odmietol pokušenie, aby ostal na mieste, kde kázal ľuďom, aby sa stal ich idolom alebo ich otrokom. Hlavnou časťou jeho života bolo spoločenstvo s Otcom a v tomto spoločenstve nachádzal silu.
- c) *„V tých dňoch vyšiel na vrch modliť sa a strávil celú noc v modlitbe s Bohom“* (Lk 6,12). Udalosť sa odohráva pred voľbou dvanástich apoštolov. Ježiš strávil v modlitbe celú noc. Voľba apoštolov je dôležitá, lebo predstavuje vyvolenie ľudí, ktorí budú po Ježišovej smrti a zmŕtvychvstaní pokračovať v hlásaní jeho Evanjelia. Modlitba pred voľbou apoštolov je istým spôsobom prepojená aj s jeho vlastnou smrťou na kríži, lebo evanjelista poznamená, že medzi zvolenými apoštolmi je aj Judáš, *„ktorý sa stal zradcom“* (Lk 6,16).
- d) *„Ked' sa raz osamote modlil a boli s ním učeníci opýtal sa ich: „Za koho ma pokladajú zástupy...“* Vidíme, že udalosť Petrovho vyznania je umiestnená do prostredia modlitby. To je rozdiel od ostatných synoptikov, ktorí pri udalosti Petrovho vyznania nespomínajú Ježišovu modlitbu. Lukáš chce ukázať, že Ježišova modlitba mala svoj účinok, keďže Peter spoznáva mesiášske tajomstvo Ježiša Krista. Po Petrovom vyznaní Ježiš podáva apoštolom inštrukcie ohľadom skutočného učeníctva: *„Kto chce ísť za mnou, nech zaprie sám seba, vezme každý deň svoj kríž a nasleduje ma“* (porov. Lk 9,23).
- e) *„Asi o osem dní po týchto slovách vzal so sebou Petra, Jána a Jakuba a vystúpil na vrch modliť sa“* (Lk 9,28). Je zaujímavé, že Lukáš vkladá udalosť premenenia do kontextu modlitby. Účelom, pre ktorý vystupuje na vrch, je modlitba. Premenenie je dôsledkom modlitby, evanjelista totiž zdôrazní: *„ako sa modlil, zmenil sa vzhľad jeho tváre a jeho odev zažiaril belobou.“* (Lk 9,29) Mojžiš a Eliáš sa rozprávajú s Ježišom o jeho odchode, ktorý sa mal uskutočniť v Jeruzaleme. Ako v predchádzajúcich prípadoch, aj teraz je Ježišova modlitba v spojení s jeho utrpením a smrťou.

- f) *„Ale ja som prosil za teba, aby neochabla tvoja viera. A ty, až sa raz obrátiš, posilňuj svojich bratov.“* (Lk 22,32) Lukáš predstavuje Ježišovu modlitbu za Petra. Modlitba opäť veľmi dobre zapadá do kontextu Ježišovej smrti, je tesne pred udalosťami Pánovho utrpenia.
- g) *„Potom vyšiel von a ako zvyčajne šiel na Olivovú horu a učeníci išli za ním. Keď prišiel na miesto, povedal im: „Modlite sa, aby ste neprišli do pokušenia!“ Sám sa od nich vzdialil asi tolko, čo by kameňom dohodil, kľakol si a modlil sa...“* (Lk 22,39-46) Na začiatku a konci Ježišovej modlitby v Getsemanskej záhrade stojí výzva: *„Modlite sa, aby ste neprišli do pokušenia.“* (Lk 22,40.46) Modlitba je predstavená ako prostriedok v boji proti pokušenia a liek vo chvíľach krízy a skúšky.
- h) *„A Ježiš zvolal mocným hlasom: „Otče, do tvojich rúk porúčam svojho ducha.“* (Lk 23,46) Ježišova modlitba na kríži v okamihu jeho smrti je modlitbou dôvery.

Všimli sme si, že Ježišova modlitba je veľmi často v spojení s jeho utrpením smrťou. Lukáš predstavuje, ako sa Ježiš modlí v rozhodujúcich okamihoch života (krst, voľba apoštolov, premenenie, Getsemany, kríž). Lukášova teológia modlitby spája modlitbu a kríž. Týmto spôsobom aj Ježišovi nasledovníci sú pozvaní, aby obdobie medzi Ježišovou smrťou a jeho druhým príchodom, naplnili modlitbou.

Spoločné teologické témy a obrazy v 1 Sam a Lk

V rámci odkrývania posolstva biblického textu jestvuje tzv. typologický zmysel. Je to hľadanie podobností medzi dvoma udalosťami, najčastejšie jedna pochádza zo Starého a druhá z Nového zákona. Starozákonná udalosť je predobrazom – typom a novozákonná udalosť je naplnením – antitypom. Toto je možné nádherne využiť práve v porovnaní 1 Sam a Lk.

Samuel sa narodil Anne, dovtedy neplodnej manželke Elkánu. Samuel predstaví izraelskému národu prvého kráľa. Ján Krstiteľ sa narodí dovtedy neplodným manželom Zachariášovi a Alžbete a neskôr Ján Krstiteľ predstaví Izraelu Mesiáša - Ježiša. Anna velebí Boha za to, že jej preukázal milosrdenstvo, keď jej daroval syna Samuela. Podobne Mária vo svojom chválospeve ospevuje Božie milosrdenstvo. Máriin chválospev pri návšteve Alžbety obsahuje rovnaké výrazy s chválospevom Anny pri narodení Samuela.

Obidve biblické knihy opisujú povolania – povolanie Samuela, povolanie Šaula za prvého kráľa, povolanie Dávida za kráľa... Podobne v Lukášovom evanjeliu máme vzory povolania – povolanie Jána Krstiteľa, aby sa stal predchodcom Ježiša Krista, povolanie apoštolov... Mnohé udalosti v 1 Sam sú spojené so svätými, rovnako v Lk sa niektoré udalosti

odohrávajú v chráme. S témou povolania môžeme pracovať so žiakmi. Diskutovať o tom, akým spôsobom dnes Boh povoláva, aké je naše poslanie a čo Boh očakáva od nás.

Charakteristikou 1 Sam je vytvorenie dvojíc. Najskôr je to Samuel a Šaul, potom je to Samuel a Dávid. Podobne aj Lk predstavuje dvojicu Jána Krstiteľa a Ježiša.

Obidve knihy predstavujú archetypy správania konkrétnych osôb: Samuel, Šaul, Dávid, Ján Krstiteľ, Ježiš Kristus, jednotliví apoštoli, emauzskí učeníci. Ich charakter je vyjadrený cez ich správanie v rôznych situáciách.

V obidvoch spisoch zohrávajú ženy dôležitú úlohu: Anna – matka Samuela, Šaulove dcéry – Meroba a zvlášť Michol, Abigail – Dávidova manželka; Panna Mária, Alžbeta, prorokňa Anna, ženy v Ježišovom sprievode, ženy vystupujúce v podobenstvách, ženy na krížovej ceste a pri Ježišovom zmŕtvychvstaní atď.

Pre obidva spisy je príznačná „teológia“ cesty. Putovania nie je iba nejakým geografickým pohybom, premiestňovaním sa z jedného miesta na druhé. Putovanie slúži na vyjadrenie hľadania, odkrývania, spoznávania a nasledovania Božej vôle. Vyjadruje námahu, ktorú je potrebné vynaložiť pri nasledovaní Božej vôle a ukazuje, že viera je cestou – je to proces rastu a dozrievania. Spoznávania seba samého a svojho miesta v Božom pláne. Elkána s manželkami každoročne putuje do svätyne a pri jednom z putovaní je modlitba neplodnej Anny vypočutá; 1 Sam opisuje putovanie Pánovej archy; Šaul putuje a hľadá stratené oslice a vtedy mu Samuel sprostredkuje Božie rozhodnutie a stane sa kráľom; Samuel putuje do Betlehema, aby tam pomazal Dávida atď. Lukášovo evanjelium zdôrazňuje tento model cesty, keď v časti 9,51-19,28 usporadúva materiál do jednej série ako Ježišovu cestu do Jeruzalema. Všetko, čo sa odohráva na tejto ceste, smeruje k naplneniu poslanca v Jeruzaleme, emauzskí učeníci putujú a počas cesty spoznávajú Ježiša atď. Putovanie je teda neraz spôsobom spoznania a prijatia Božieho poslanca.

Jedinečné prepojenie medzi 1 Sam a Lk spočíva v majstrovskom vyrozprávaní príbehov. Obidva biblické spisy prinášajú teologické poslanstvo silou príbehov. To, čo iné biblické spisy vyjadrujú vo forme výrokov, predpisov, nariadení atď., tak 1 Sam a Lk vyjadrujú naratívny pasážami. Príbehy narodenia Samuela a jeho povolania, súboj Dávida s Goliášom, dvojnásobné odovzdanie Šaula do rúk Dávida v Prvej knihe Samuelovej atď., narodenie Jána Krstiteľa a Ježiša Krista, nádherné podobenstvá o Milosrdnom Samaritánovi a Márnotratnom synovi, príbeh emauzských učeníkov atď. v Lukášovom evanjeliu patria medzi skvosty biblickej a svetovej literatúry, ktoré našli svoju odozvu v množstve umeleckých diel. Treba pamätať, že v týchto príbehoch nejde o prísne biografické a historické údaje, ale o vyznanie

viery a vyjadrenie vďaky za Božie pôsobenie v týchto osobách alebo situáciách, v ktorých sa ocitli.

Spoločná téma BO 2015: RADOSŤ Z BOŽIEHO POSOLSTVA

Už som spomenul vyššie, že radosť je jedna z veľkých charakteristík Lukášovho evanjelia. Zreteľne sa to prejavuje nielen v textoch o Ježišovom narodení, ale najmä v niektorých Ježišových podobenstvách. Radosť z nájdenia stratenej ovce resp. stratenej drachmy, návratu márnotravného syna, obrazným spôsobom hovoria o radošti z návratu človeka k Bohu. Len pripomínam, že radosť nemá byť z nášho nájdenia, ale z nájdenej osoby. Na tomto mieste chcem pripomenúť, že terajší Svätý otec František vydal v roku 2013 svoju prvú exhortáciu, ktorú nazval „Radosť evanjelia“. 8. novembra 2015 začne v celej Katolíckej cirkvi Svätý rok milosrdenstva. To je tiež príležitosť uvažovať nad veľkosťou Božej lásky voči ľudstvu, voči každému z nás.

O radošti z Božieho posolstva môžeme uvažovať v niekoľkých rovinách.

- 1. Radosť v tom, kto sa stáva nositeľom Božieho posolstva.** Byť nositeľom Božieho posolstva má byť pre nás radosťou a hrdosťou, že smiem byť Božím nástrojom, že Boh si ma vyvolil. V 1 Sam týmto nástrojom Božieho posolstva sa stala Anna, Samuel, Dávid. V Lukášovom evanjeliu sú to anjeli, Alžbeta, Panna Mária a predovšetkým samotný Pán Ježiš. Prežívame čistú a úprimnú radosť z toho, že plníme Božie vôľu, že sme sa dali do služby tomu, kto je Najväčšie šťastie a ktorý sa o toto šťastie delí s človekom? . Si rád, že si veriaci? Prežívaš vnútornú radosť? Alebo viera je pre teba bremenom?
- 2. Radosť v tom, komu je určené Božie posolstvo.** Veľakrát sme spútaní rôznymi otroctvami, závislosťami, zlovykmi. Božie slovo človeka oslobodzuje, očisťuje a naplňa skutočnou radosťou. Je to oslobodenie sa od nezdravej naviazanosti o zabezpečenie vlastného života. Práve to robí človeka slobodným, aby počúval Boha, plnil jeho vôľu, aby slúžil druhému. Našou snahou má byť radosť, ktorá pramení v nadprirodzených hodnotách.
- 3. Napokon Božie posolstvo nielen prináša radosť. Ono je samo v sebe radosťou.** Ježiš nazval svoje posolstvo tomuto svetu „evanjelium“, čo v preklade znamená „radosťná, dobrá zvesť“. Niektorí podľahli klamu, že Boh je prekážkou ich šťastia, že Boh svojimi prikázaniami im bráni v prístupe žiť život naplno. Pravé šťastie predsa nemôže byť výsledkom momentálnej nálady človeka. Sväté písmo mi ponúka Božie kritéria šťastia.

Odporúčaná literatúra:

FARKAŠ PAVOL, *Naratívne umenie evanjelistu Lukáša*, Bratislava – Nitra 2007.

KOREC JÁN CHRYZOSTOM, *Nad Lukášovým evanjeliom*. Bratislava 1989.

MARTINI CARLO MARIA, *Ako sa naučiť modliť s Evanjeliom podľa Lukáša*. Bratislava 1992.

MARTINI CARLO MARIA, *Hlásateľ evanjelia u Lukáša*. Bratislava 2009.

TRSTENSKÝ, FRANTIŠEK, *Ježišove podobenstvá*. Ružomberok 2015.

TYROL ANTON, *Všeobecný úvod do historických kníh Starého zákona*, 12.11.2004.

(www.kbd.sk)